

**Univerza v Ljubljani
Pravna fakulteta**

**UNIVERZALNI TEMELJNI
DOHODEK (UTD)**

**Pravni in drugi vidiki koncepta
univerzalnega temeljnega dohodka kot
svojevrstne oblike socialne varnosti**

dr. Renata Mihalič

Ljubljana, 16. februar 2015

SPLOŠNA OPREDELITEV UTD

- **Osnovna definicija UTD**

- temeljni dohodek, ki ga država oziroma politična skupnost izplačuje trajno, brezpogojno in individualno vsem svojim prebivalcem oziroma članom skupnosti

- **Svojevrstnost koncepta UTD**

- dohodek, ki ne predstavlja oblike dohodka iz delovnega ali pogodbenega razmerja, vrste denarne dajatve iz veljavnega sistema socialne varnosti in širše socialne zaščite ali druge oblike obstoječih vrst dohodkov

- **Razlikovanje med UTD in sorodnimi sistemi**

- minimalni dohodek, negativna dohodnina, državljanski dohodek, temeljni kapital, participacijski dohodek

PRAVNA OPREDELITEV UTD

- **Pravna definicija UTD**
 - univerzalen, nepogojen, individualen in reden temeljni dohodek, z značilno *sui generis* pravno naravo, ki je neodvisen od socialnega in ekonomskega položaja posameznika in ni pogojen z nastankom socialnega primera in dejansko potrebo po socialni varnosti

- **Pravica do UTD kot socialna pravica**
 - človekova pravica do socialne varnosti
 - temeljna pravica do osebnega dostojanstva

- **Koncept UTD in obstoječi sistem socialne varnosti**
 - univerzalni temeljni dohodek kot predpostavljeni del pozitivnopravne ureditve sistema socialne varnosti

IZHODIŠČA RAZVOJA ZAMISLI O UTD

- **Razlogi za nastanek in ohranjanje ideje UTD**
 - težnje po zagotavljanju eksistenčne varnosti
 - večja enakost izhodiščnih možnosti posameznikov
 - zmanjševanje revščine in socialne izključenosti
 - razvoj univerzalne socialne države in družbe blaginje
- **Zgodovinski razvoj zamisli o UTD**
 - prvi zametki zamisli že v 16. st. (Thomas More)
 - krepitev razvoja ideje v 18. st. (Napoleon Bonaparte)
 - nadgrajevanje zamisli v 19. st. (Thomas Spence)
 - razvoj ideje v 20. st. (Martin Luther King, Richard Nixon)
 - ohranjanje in ponovna krepitev zamisli v 21. st.

AKTUALNOST IDEJE IN PROBLEMATIKE UTD

- **Razsežnosti koncepta UTD na svetovni ravni**
 - primera uvedbe sistema UTD na Aljaski in v Iranu
 - poskusni projekti v Kanadi, Indiji, Namibiji in Braziliji
 - napoved razpisa referendumu o uvedbi UTD v Švici
- **Krepitev zamisli o UTD na ravni Evropske unije**
 - izzivi po neuspeli evropski državljanski pobudi o UTD
 - evropsko politično gibanje za razvoj nove družbe
 - posamezne ideje o uvedbi UTD v državah članicah EU
- **Aktualnost problematike UTD v Sloveniji**
 - zanimanje za UTD v strokovni in splošni javnosti
 - politični interes (posvet DS, predlog koalicijske pogodbe)

TEMELJNE OBLIKE UTD

- **Izvorna (osnovna) oblika UTD**

- nepogojen, trajen in neselektiven temeljni dohodek
- *de facto* pravi UTD v svoji čisti obliki

- **Izvedene (derivativne) oblike UTD**

- selektivne oblike (glede na socialni in ekonomski položaj)
- različno pogojene oblike (zlasti z aktivnostjo oseb)
- kategorične oblike (namenjene le določenim skupinam)
- parcialne oblike (v obsegu pod pragom revščine)
- neindividualne oblike (vezane zlasti na gospodinjstvo)
- netrajne oblike (časovno omejeni ali enkratni UTD)
- segmentirane oblike (praviloma glede na starost oseb)

PREDNOSTI IN PRILOŽNOSTI UTD

- **Najpomembnejše prednosti koncepta UTD**
 - univerzalna, brezpogojna in temeljna socialna varnost
 - preprečevanje materialne ogrožitve življenja
 - transparentnost in fleksibilnost sistema
 - enostavnost upravljanja in razvoja sistema
 - trajnost, neselektivnost in individualizacija dohodka
 - nizki administrativni stroški sistema
 - poenostavitev postopka uveljavljanja pravic
 - priložnost za poenotenje in standardizacijo sistema
 - odsotnost diskrecijske pravice pristojnih organov
 - odprava kategorizacije in stigmatiziranja
 - manjše možnosti zlorab sistema s strani upravičencev

SLABOSTI IN NEVARNOSTI UTD

- **Ključne pomanjkljivosti koncepta UTD**
 - nerazčlenjenost in neprilagojenost sistema
 - udejanjanje pravice do UTD brez nasprotne obveznosti
 - zagotavljanje zgolj minimalne socialne varnosti
 - neodvisnost pravice od nastanka socialnega primera
 - nizka stopnja socialne in ekonomske varnosti
 - destabilizacija celotnega sistema socialne varnosti
 - povečanje potreb po zasebnih zavarovanjih
 - pravica do nedela in negativni vplivi na trg dela
 - neravnovesje individualne in kolektivne odgovornosti
 - visoki stroški in davčne preobremenitve sistema
 - prehod v izrazito pasivno socialno politiko

PRAVNE IN SOCIALNE VREDNOTE TER UTD

- **Vpliv UTD na spoštovanje temeljnih pravnih vrednot**
 - dejavnik krepitve in hkrati kršitve načela pravne varnosti
 - distributivna pravičnost UTD *versus* izravnalna pravičnost
 - mehanizem procesov nadaljnje demokratizacije družbe
 - element krepitve univerzalnega miru in ohranjanja reda
 - dejavnik povečanja in tudi omejevanja svobode oseb
- **Vpliv UTD na spoštovanje temeljnih socialnih vrednot**
 - sredstvo zagotavljanja človekovega dostojanstva
 - mehanizem krepitve solidarnosti in kršitve vzajemnosti
 - socialna pravičnost UTD *versus* individualna odgovornost
 - dejavnik udejanjanja in hkrati tudi kršitve načel enakosti

CILJI SOCIALNE VARNOSTI IN UTD

- **Vpliv UTD na zasledovanje ciljev socialne varnosti**
 - nepogojenost pravice do UTD s socialnim primerom
 - UTD v vlogi proaktivnega in preventivnega varovala
 - način zmanjševanja revščine in ne njenega odpravljanja
 - kratkoročni pozitivni vplivi na socialno izključenost oseb
 - nesorazmernost, neprilagojenost in nepogojenost dajatve
 - večja odvisnost posameznikov od države in družbe
- **UTD v odnosu do socialnih in ekonomskih pravic**
 - udejanjanje človekove pravice do socialne varnosti
 - UTD kot del temeljne pravice do osebnega dostojanstva
 - pravica do UTD *versus* pravica do dela in svoboda dela

VPLIV UTD NA SISTEM SOCIALNIH ZAVAROVANJ

- **Učinki UTD na pravno ureditev socialnih zavarovanj**
 - pravno nedopusten poseg v pravico do socialne varnosti
 - radikalna sprememba ureditve socialnih zavarovanj
 - *de iure* in *de facto* destabilizacija celotnega sistema
- **Vpliv uvedbe UTD na spremembo pravnega položaja upravičenca v sistemu socialnih zavarovanj**
 - poseg v pridobljene in pričakovane pravice subjektov
 - ogrožitev varnosti ob tradicionalnih socialnih primerih
 - nedopusten poseg v denarne dajatve trajne narave
 - ukinitvev sorazmernosti in prilagojenosti dajatev
 - nevarnost kršitve temeljnih načel pravne varnosti

VPLIV UTD NA SISTEM SOCIALNEGA VARSTVA

- **Učinki UTD na pravno ureditev socialnega varstva**
 - možnost nadomestitve denarnih socialnih pomoči
 - odvisnost sprememb socialnega varstva od višine UTD
 - problem finančne izvedljivosti UTD v ustreznem obsegu
 - razvoj sistema nacionalne univerzalne socialne varnosti
- **Vpliv uvedbe UTD na spremembo pravnega položaja upravičenca v sistemu socialnega varstva**
 - razširitev kroga upravičencev do denarne dajatve
 - nepogojenost UTD s socialnim in ekonomskim položajem
 - neprilagojenost višine in vrste dajatve nastalim potrebam
 - priložnost izboljšanja pravnega položaja subjektov

VPLIV UTD NA SISTEM DRUŽINSKIH PREJEMKOV

- **Učinki UTD na pravno ureditev družinskih prejemkov**
 - možnost nadomestitve sistema družinskih prejemkov
 - manjša sestavljenost in večja transparentnost sistema
 - vprašanja finančne vzdržnosti sistema UTD za otroke
- **Vpliv uvedbe UTD na spremembo pravnega položaja upravičenca v sistemu družinskih prejemkov**
 - priložnost uvedbe univerzalne in trajne dajatve za otroke
 - razširitev kroga upravičencev do denarne dajatve
 - nepogojenost UTD z ekonomskim in socialnim položajem
 - poenostavitev postopkov uveljavljanja pravice
 - izboljšanje pravnega in socialnega položaja subjektov

KLJUČNE DILEME MOREBITNE UVEDBE UTD

■ **Pravnoteoretske dileme UTD**

- vprašljivost teorij o UTD zaradi empirične neutemeljenosti
- problem hipotetičnega obstoja predmeta proučevanja
- odsotnost primerljive pozitivnopravne ureditve sistema
- poenostavljanje kompleksnosti UTD in nedefiniranost

■ **Normativnoempirične dileme UTD**

- pravno nedopusten poseg UTD v sistem socialne varnosti
- radikalno preoblikovanje normativne ureditve sistema
- poslabšanje pravnega položaja obstoječih upravičencev
- približevanje veljavnemu sistemu s pogojevanjem UTD
- ustreznost uvedbe le posameznih univerzalnih elementov

ZAKLJUČKI O KONCEPTU UTD

■ Temeljni poudarki in spoznanja o UTD

- neustreznost UTD za sodobne sisteme socialne varnosti
- problem neprilagojenosti UTD socialnim primerom
- udejanjanje prednosti UTD v primeru nadgraditve sistema
- izkazovanje slabosti UTD v primeru nadomestitve sistema
- paradoks soodvisnosti pravice do UTD in pravice do dela
- nujnost povezanosti UTD in visoke gospodarske rasti
- preobremenitve sistema socialne varnosti ob uvedbi UTD
- univerzalna družba blaginje ali pasivna socialna politika
- UTD kot neoliberalni protidružbeni konstrukt (ohranjanje revščine, večje neenakosti in pasivno državljanstvo)

PRIPOROČENA LITERATURA O UTD

- Ackerman, Bruce; Alstott, Anne; Van Parijs, Philippe: Redesigning Distribution, Verso, London, 2006.
- Exner, Andreas; Rätz, Werner; Zenker, Birgit (ur.): Grundeinkommen: Soziale Sicherheit ohne Arbeit, Deuticke, Verlag, Wien, 2007.
- Mihalič, Renata; Strban, Grega: Univerzalni temeljni dohodek, GV Založba, Ljubljana, 2015. *(v tisku)*
- Raventós, Daniel: Basic Income, Pluto Press, London, Ann Arbor, 2007.
- Sheahen, Allan: Basic Income Guarantee, Your Right to Economic Security, Palgrave, New York, 2012.